

УДК 008 (477): 316.346.2-055.1/2

ГЕНДЕРНІ ВАРІАЦІЇ ФЕМІННОСТІ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ПРАКТИКАХ

Копилова Надія Олександрівна – кандидат культурології,
старший викладач кафедри образотворчого мистецтва,
Одеська державна академія будівництва та архітектури, м. Одеса
<https://orcid.org/0000-0002-0407-8185>
DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi43.581>
nadiya.kopylova02@gmail.com

Аналізуються гендерні репрезентації фемінності у практиках «жіночого мистецтва» останнього десятиліття. Як відомо, мистецтво завжди віддзеркалює певні соціальні процеси, ментальні настанови та настрої суспільства. Встановлено, що сучасне українське мистецтво перебуває під впливом світових гендерних тенденцій. Проведений аналіз дозволив виявити основні напрями трансформації гендерних стереотипів фемінності: 1) вектор тілесності як соціокультурного конструкту, 2) вектор соціальних (гендерних) ролей, 3) вектор смислового поля Вона/Війна (арт-практики, що з'явилися після 24 лютого 2022 р.). Виявлено певну специфіку гендерних реалій в українському соціокультурному просторі у порівнянні зі західноєвропейським досвідом гендерних трансформацій.

Ключові слова: гендер, фемінність, «жіноче мистецтво», художні практики, гендерні стереотипи, гендерні ролі, гендерні інверсії, тілесність.

Постановка проблеми. Сучасне мистецтво – соціокультурний простір, який проблематизує гострі суспільні питання свого часу. Художні практики постають певним віддзеркаленням глобалізаційних та інтеграційних процесів, що охопили сучасний світ. Серед проблемних питань, що знаходяться у спектрі уваги світової спільноти, значне місце посідають проблеми гендерної рівності, толерантності та, відповідно, боротьби проти гендерної дискримінації.

Гендерна проблематика артикулюється у низці сучасних соціокультурних практик (від гострополітичних до розважальних), активно висвітлюється у соціальних мережах та складає основу публічних дискусій. Західноєвропейська культура переживає кризу традиційних гендерних моделей, що спричиняє низку соціокультурних викликів, які постають перед сучасною людиною. Поступова зміна гендерних норм «позначається на трансформації соціальних сценаріїв, поведінкових норм, шляхів соціальної та емоційної самореалізації жінок і чоловіків ХХІ ст.» [3; 153]. На сьогодні ми спостерігаємо співіснування різних стандартів фемінності й маскулінності у соціумі: гендер характеризується варіативністю та навіть інверсивністю [4]. Це спричиняє відчуття занепокоєння й нестабільності у сучасної людини, викликає необхідність рефлексії, зокрема через художню творчість.

Українське суспільство на шляху до євро інтеграції гостро відчуває означені трансформації. Патріархальний характер української культури та стійка дія традиційних гендерних настанов зумовили непростий характер засвоєння нових гендерних моделей її носіями. В Україні цей процес розпочався значно пізніше, ніж на Заході, різні аспекти його протікання потребують подальшого дослідження та аналізу, зокрема у галузі культурології, соціології, психології тощо. Одним із найбільш дієвих інструментів артикуляції гендерних трансформацій постає простір українського «жіночого мистецтва» та художніх практик, присвячених сучасним репрезентаціям фемінності. Це пов'язано, з одного боку, з легалізацією в культурі статусу жінки-творця, з іншого – з наявністю гендерної нерівності та дискримінацій на різних рівнях соціуму навіть в епоху толерантності як загальнокультурної норми.

Протягом століть основні наративи в мистецтві були чоловічими. Мистецтво демонструвало маскулінний погляд на жінку як на об'єкт – сьогодні ж суб'єктність жінки як мисткині постає культурною нормою. Проте багатовіковий хронологічний розрив не міг не позначитися на багатьох аспектах пошуку мисткинями своїх творчих стратегій та на специфіці конструювання гендерних варіацій фемінності у художніх практиках.

Ступінь розробленості проблеми. Гендерній проблематиці культури присвячено низку зарубіжних і вітчизняних досліджень. Теоретичне осмислення жіночого соціокультурного досвіду в історії та сучасності представлено у роботах С. де Бовуар, Т. Гундорової, О. Забужко, Т. Злобіної, О. Кісь, Н. Чемарлих та багатьох ін. Наукові розвідки Х. Бауер, З. Баумана, Т. Бурейчак, Т. Марценюк, А. Рахман дозволяють говорити про кризу гендерної ідентичності у сучасній культурі та констатувати наявність гендерних інверсій (відхилення від традиційних норм гендеру) на різних рівнях сучасного західного і українського суспільства. Гендер як соціокультурна та символічна конструкція людської статі має здатність змінюватися у відповідності до нових соціокультурних викликів. Зокрема це призводить до зміни наповнення гендерних ролей і стереотипів [8] і, відповідно, до нових публічних маніфестацій гендеру.

Семантичним простором для таких маніфестацій виступають сучасні художні практики, що

«віддзеркалюють широкий спектр протистоянь особистості та соціуму як носіїв традицій і новацій» [4; 129]. Саме «жіноче мистецтво» свого часу стало «голосом» жінок у культурі, де маскулінні гендерні і соціокультурні моделі постають пріоритетними. Проблематиці жіночого соціокультурного досвіду в мистецтві присвячені теоретичні розвідки Т. Злобіної [2], Г. Поллок [13], Т. Мельник [6], О. Чапелик [8], К. Яковенко [9] та ін. Проте можна констатувати, що у вітчизняній науці бракує саме культурологічного висвітлення цієї проблематики – у контексті гендерних трансформацій в сучасній культурі.

Отже, метою даної статті є виявити наявні у сучасних художніх практиках гендерні варіації фемінності, створені українськими мисткинями на протигагу «традиційним» маскуліним стратегіям в мистецтві. Варіативність фемінності як гендерного і культурного конструкту в арт-практиках дозволить простежити певні вектори гендерних трансформацій в українській культурі.

Виклад матеріалу дослідження. В останні роки в Україні активно проводяться суспільні заходи, що артикулюють «жіноче мистецтво» у публічному просторі, підкреслюють його значимість та престиж, роблять видимим як для носіїв національної культурної традиції, так і для світової спільноти. Це, зокрема, *Ukrainian Contemporary Women's Art Fest 2020*, проведення незалежної премії *Women in Arts 2020*, організована за підтримки *Pinchuk Art Centre* виставка «Свій простір» (2019 р.) тощо. Назва виставки є цитатою на есе письменниці В. Вулф «Своя кімната», в якому авторка проблематизує статус жінки-творця у світі маскуліних наративів.

Через низку історико-культурних причин наріжною для сучасних мисткинь постає проблематика тілесності й сексуальності як соціокультурних конструктів та жорсткої стандартизації жіночого тіла в культурі. Тому один з основних векторів створення нових гендерних варіацій фемінності знаходиться у площині гендерної і тілесної інверсивності, тобто відхилення від загальноприйнятих у суспільстві гендерних норм «жіночого». Сучасні мисткині прагнуть через творчість показати, «наскільки іншими й різноманітними є смисли жіночності» [3].

В історії світового мистецтва жіноча сексуальність була продуктом маскуліного погляду чоловіка-творця. Західноєвропейські та американські художниці 70-80-х років минулого століття відвойовують своє «право на тіло», перегортаючи звичні смисли тілесності та сексуальності (перформанси Керолі Шніман, Валі Експорт, Ханни Вільке, Боряни Росса та ін.) та перетворюючи себе з об'єкту на суб'єкт дії (творчого акту).

До України ця тенденція приходить пізніше – починаючи з 90-х років. Гостросоціальні творчі проекти О. Брюховецької, А. Кравець, Л. Кульчинської, В. Петрової та інших мисткинь у XXI ст. спрямовані проти гендерного насильства над тілом, розумом та емоціями жінки. Виставка «Що в мене є від жінки?» (2015 р.) підіймає широкий спектр проблем, пов'язаних зі сприйняттям жінки «як тіла» та тривалий час замовчуваних. Арт-проект Г. Звягінцевої «Недоречні доторки» (2017 р.) підіймає проблему тілесної вразливості жінки та особистих кордонів у суспільних локаціях. Риторика художніх практик перегукується з соціальними флешмобами відповідної проблематики: #ЯнеБоюсяСказати (2016 р.), #МаюПравоСказатиНі (2017 р.) тощо.

Жінка у роботах вітчизняних мисткинь повертає собі право наповнювати своє тіло тими смислами, які вона вважає за потрібне. У руслі акцентування творчої сили жіночої сексуальності та еротизму створюють свої роботи Н. Мурашкіна, О. Щокіна та ін. Героїні картин О. Щокіної відкрито та спокійно «говорять» про свою жіночність та сексуальність, тоді як на рівні інших сучасних соціокультурних практик можна зафіксувати радше тяжіння до андрогінності та гендерної нейтральності [4]. Фізична нагота означає відкритість (насамперед, емоційну), та свободу від застарілих стереотипів. Героїня проекту Н. Мурашкіної «Лісістрата» – смілива жінка, що усвідомлює свою фемінність і сексуальність та використовує їх як інструменти соціальної взаємодії, зокрема боротьби з негативними стереотипами щодо жінок, гендерною дискримінацією та насильством.

Українські мисткині нового тисячоліття здійснюють деконструкцію традиційних критеріїв жіночої краси: її жорстку стандартизованість, ідеалізованість та молодість як необхідні атрибути позитивного маркування. І. Макарова обирає для своїх картин жінок із природними особливостями, що під впливом стереотипів можуть здаватися недоліками (веснянки, завеликий ніс, трохи нестандартна форма обличчя, андрогінна зовнішність). Надзвичайна експресивність візуального ряду та деформовані тіла (як в експресіоністському живописі початку XX ст.) підсилюють відчуття інверсивності жіночих образів, які ми звикли бачити ідеальними завдяки обкладинкам модних журналів та сторінкам Instagram. Зазначимо, що серед чоловічих образів мисткиня обирає більш стандартні (гендерно-нормативні). Це демонструє, що чоловічі гендерні стереотипи у суспільній свідомості наразі змінюються повільніше, ніж жіночі.

Соціальний протест жіноцтва проти повсюдної ідеалізації зовнішнього вигляду призводить до того, що все частіше відомі жінки (акторки, співачки, моделі) з'являються на обкладинках глянцу без макіяжу та використання фотешопу. Так, наприклад, українська реперка Alyona взяла участь у

міжнародній кампанії #ShowUs (створеної жінками і для жінок), у рамках якої героїні проєкту показують себе на фото без ретуші. Такий проєкт проголошує унікальність та цінність кожної індивідуальності, прагне затвердити гендерну і тілесну варіативність як нову соціокультурну норму.

Луцький соціальний фотопроект «Краса без меж» (2016 р.) спрямований проти негативного стереотипу ейджизму – переконання, що лише молодість жінки може бути критерієм її краси та успішної реалізації в соціумі.

Ще одним проявом репрезентації інверсій «жіночого» у сучасному українському мистецтві є артикуляція раніше табуованої для публічного розгляду проблематики (вагітності та материнства, менструації, різноманітних захворювань та фізичних недоліків тощо). Так, завданням виставки «Материнство» (2015 р.) під кураторством О. Брюховецької було «деідеологізувати цей «традиційний» досвід жінки, проаналізувавши його з феміністичної перспективи, що означає представити його насамперед як практику, що має важливе соціальне значення» [5], а не як щось «природне».

У 2019 р. у Києві пройшла виставка жіночого мистецтва «12 місячних», метою якої стала реконструкція табуованої теми менструації. Примітно, що у вербальній комунікації відповідне слово досі маскується евфемізмами. У виставці взяли участь мисткині Н. Кушнір, М. Рубан, Л. Саркісян.

Протягом століть позитивним атрибутом ремінного гендерного стереотипу вважалося міцне здоров'я. Це пов'язано, насамперед, із репродуктивними функціями жінки та необхідністю привести у світ здорове потомство. «Краса дорівнює здоров'ю» – ця формула також була частиною бажаного гендерного стереотипу. Жінок із фізичними недоліками та захворюваннями гендерна система наче не помічала. Проте на сьогодні ця проблема припиняє бути невидимою. Низка вітчизняних фотопроектів демонструє «звільнення від травми через проговорення» [2]. Героїні проєкту «Нескорена краса» (2017 р.) – красиві та соціально успішні жінки, хоч і змушені пересуватися в інвалідному візку. Соціальний проєкт *CancelR* влаштовує фотосесії (2018 р.) для онкоодужуючих жінок, підкреслюючи, що жіночі груди не повинні бути визначальним атрибутом гендерної ідентичності. А героїням проєкту Д. Андруник «Не така, як інші, вона» (2019 р.) їхні тілесні травми, наслідки операцій та вроджені фізичні особливості не заважають відчувати власну жіночу красу та привабливість.

Отже, через те, що протягом століть головними інструментами соціальної та особистісної реалізації жінки виступали її тілесність, сексуальність та краса, перед сучасними мисткинями постало завдання деконструювати пов'язані з цим гендерні стереотипи за допомогою їхнього «перегортання». Таким чином, художні практики демонструють низку інверсій ремінного гендеру, і деякі з них претендують на статус гендерно унормованих у майбутньому.

Інший вектор гендерних трансформацій, що отримали своє відображення у художніх практиках останнього десятиліття, знаходиться у площині соціальних ролей сучасної жінки, її реалізації у соціокультурному просторі сучасної України. Свого часу шведська дослідниця І. Гірлман запропонувала концепцію гендерних контрактів [11; 34] для аналізу гендерних відносин у соціумі. Згідно з цією концепцією, в основу взаємовідносин подружжя покладено контракт годувальника / домогосподарки, який визначив, зокрема, розподіл соціального та приватного просторів між маскулінієм і ремінним гендерами. Тривалий час чоловіки виступали активними соціальними агентами, успішно засвоювали публічний простір та розв'язували низку соціальних завдань, тоді як основним полем самореалізації жінки залишався простір приватний (домогосподарство та виховання дітей). Така структура гендерного світу підтримувалася механізмом гендерної традиції.

Проте у сучасному світі ситуація змінилась. Жінка, що успішно реалізується у соціумі, опановує «чоловічі» професії, здобуває фінансову незалежність, на сьогодні є інваріантом гендерної норми у країнах Західної Європи. Означені гендерні трансформації отримують відображення у низці соціокультурних практик, зокрема в арт-просторі. Ця тенденція торкнулася і України, для якої дія гендерної традиції щодо соціальних ролей є сильнішою, ніж у західному світі, а гендерні стереотипи змінюються значно повільніше.

Низка арт-практик 2010-х років, присвячених цій проблематиці, демонструють риторику мовчазного або демонстративного протесту. Наприклад, майже десять років тому глядачі побачили перформанс української мисткині Л. Хоменко «Святковий стіл» (2013 р.), спрямований проти застарілого гендерного стереотипу про призначення жінки як «кухонної рабині». Героїня не виступає як активне начало, а, навпаки, «підкреслює сталий стан речей, рутинний та часом знецінений труд жінки» [6; 147]. Трохи пізніше М. Куліковською представлено сміливу акцію «Квіти демократії» (2015 р.), спрямовану проти згубної консервативності українського суспільства. Мисткиня закликає до руйнування застарілих стереотипів та впровадження європейських цінностей гендерної рівності. Також примітна відео робота К. Гнилицької та А. Якубенко *Life-timegame*, у якій материнство і домогосподарство метафорично представлені у вигляді комп'ютерної гри. Виконуючи певні дії, жінки у відео отримують віртуальні бонуси. Такими ж віртуальними, тобто відсутніми, на переконання мисткинь, є «бонуси», які реальна жінка отримує від

домашньої праці та виховання дітей. А неможливість залишити простір приватного та потрапити до простору соціальної реалізації здатна зробити життя одноманітним і механічним, як комп'ютерна гра.

Поступово в українському публічному просторі збільшується кількість соціальних (фото) проєктів із позитивною риторикою. Наприклад, у 2018 р. зусиллями Міжнародної Амбасаді жінок-підприємниць організовано фотовиставку *Womantowomen* із портретами відомих українських жінок, які успішно займаються бізнесом, благодійністю, встановлюють і розширюють міжнародні зв'язки. Героїні проєкту власним прикладом демонструють поступову трансформацію гендерних стандартів у сучасному світі.

Аналіз останніх світових тенденцій щодо гендеру в соціумі показав, що гендерна пластичність (флексибельність) сучасної людини є бажаною, а часом навіть необхідною умовою що задля її успішної соціальної та особистісної реалізації [4]. Зростає варіативність гендерних ролей та стереотипів, а гендерна ідентичність набуває «плинного» характеру [10]. Така тенденція виявляє себе і в соціальному просторі української культури, незважаючи на певну консервативність суспільства та стійкий вплив гендерної традиції. Рефлексію над цією проблематикою демонструє фотопроект І. Шинкаренка «Жінка. Чоловік» (2016 р.). Кожна героїня проєкту постає перед фотооб'єктивом у жіночому та чоловічому образі. Таким чином мисткиня підіймає пласт гендерних питань: наскільки гендерні атрибути костюму впливають на сприйняття людини оточуючими; чи повинна сучасна жінка «вчиняти як чоловік» або вчинки на сьогодні не мають гендерної забарвленості; наскільки комфортно сучасній жінці знаходитися у стані «швидко змінюваної» ідентичності. Цей арт-експеримент показав, що кожна жінка демонструє індивідуальне поєднання фемінних та маскуліних якостей у різних пропорціях. Певно, саме така гендерна ідентичність нині виступає у якості бажаної норми.

Позитивну соціальну модель гендерної флексибельності демонструють героїні фотопроекту «Моя родина, моя Україна» (2015 р.). Моделями виступили жінки, що успішно реалізувалися у соціумі, але зберегли традиційні родинні цінності шлюбу та материнства. Таким чином, на рівні публічної риторики постулюється переконання, що у сучасному світі жінка не повинна жертвувати кар'єрою заради материнства або навпаки.

Мистецтво живо відгукується на низку соціальних подій у сучасному світі. У 2018 р. українські мисткині О. Брюховецька, К. Гнилицька та ін. створили серію плакатів «Я – українка», присвячену жінкам-робітницям, що працюють у Польщі. Плакати було розміщено на вулицях Варшави. Реакція українського суспільства у соціальних мережах виявила болючий характер проблем трудової еміграції, які, звичайно, виходять за межі суто гендерних.

Отже, українська жінка, що здійснює успішну соціальну реалізацію, поступово переходить у статус гендерної норми. При цьому залишається проблема гендерної асиметрії та гендерної нерівності в українському суспільстві, що потребує розгляду та вирішення.

Цікавим матеріалом для культурологічних досліджень виступають проєкти, створені на межі сучасного мистецтва та інших соціокультурних практик. Таким є, зокрема, креативний арт-проект «Наука – це вона» (2021 р.), створений сумісними зусиллями освітнього проєкту *STEM is FEM* та стартапу *Reface*. Серія заходів відзначає досягнення жінок у науці, зокрема освітлює шлях жінок-науковців в Україні. Метою проєкту є «затвердження гендерного паритету серед молоді та забезпечення лідерства жінок у технологіях та інноваціях. Згідно з останніми даними, жінки все ще недостатньо представлені в секторах науки, технологій, інженерії в Україні» [14].

Коли йдеться про соціальні процеси в Україні, окремої уваги заслуговують художні твори та арт-практики, що з'явилися після 2014 р. і, зокрема, після 24 лютого 2022 р. Вони підіймають низку проблем, пов'язаних із боротьбою України проти військової агресії РФ. Українські жінки активно включаються до цієї боротьби, як на реальному бойовому фронті, так і на фронті символічному, перетворюючись на «голос» нації. До болючої теми війни у своїх творах зверталися А. Кахідзе, М. Куліковська, В. Ралко та чимало інших вітчизняних мисткинь. Ця проблематика потребує окремого дослідження та більш глибоко подальшого аналізу. У статті ж зазначимо, що низка художніх практик підіймають саме феміністичну тему в контексті війни, як, наприклад, у кураторському проєкті Д. Придибайло «Війна/Вона: осмислення війни з позиції жіночого» (2014 р.). У цьому мистецькому заході взяли участь жінки-художниці, що презентували свій – жіночий – погляд на важкі та болісні для української нації події. Це теж є певною інверсією, адже протягом століть артикуляція соціокультурного досвіду війни традиційно подавалися через маскуліні наративи.

«Саме жінка, згідно з усталеними традиціями української культури, відіграє роль Берегині як окремої родини, так і держави загалом» [1; 41], тому і сьогодні образ України-неньки в мистецтві уособлює жінка. Дослідниця С. Долеско розглядає еволюцію жіночого портрета в українському живописі, створеному після 24 лютого 2022 р. Художниці К. Білетіна, М. Добровольська, І. Калюжна, О. Косинська, М. Пітчук створюють галерею жіночих образів на тлі війни, використовуючи символічні

атрибути національного жіночого костюму. «Це не лише вирішення винятково живописних завдань... але й демонстрація процесу зміни статусу жінки в сучасному суспільстві» [1; 41], а також затвердження її ідентичності – національної, гендерної, соціальної. Мисткині не обмежуються суто українською символікою. Наприклад, образ дівчини на картинах Т. Колісник («Воїтелька») завдяки лицарським обладункам відсилає до образу Жанни д'Арк, що підсилює міжкультурні зв'язки із західним світом.

Українська ілюстраторка Д. Зіронька створює свої патріотичні арти у популярному на Заході стилі коміксів: її «Україна» виглядає як жінка-супергероїня. В одній руці вона тримає немовля, уособлюючи традиційну гендерну роль матері, а в іншій – зброю, демонструючи здатність захищати свою землю і нищити ворога.

Художниця В. Наумова представила серію робіт, присвячену українським містам в образах жінок, які діють в умовах війни. У своїх експресивних творах вона поєднує традиційні та сучасні атрибути, її героїні – це і безстрашні воїтельки, і матері, що намагаються врятувати своїх дітей, і впізнавані народні образи (наприклад, козотопські відьми) тощо.

Ілюстратора Natasha Le також створила галерею жіночих образів, що уособлюють українські міста у контексті боротьби з воєнною агресією ворога. Її героїні – здебільшого молоді дівчата, які можуть стати голосом нового покоління українських жінок. Деякі з них слідує сучасній моді на гендерну нейтральність в одязі та аксесуарах. Поява таких артів, зі свого боку, відображає гендерні трансформації, що відбуваються на всіх рівнях українського соціуму.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Українське «жіноче мистецтво», виявляючи високу чутливість до світових гендерних трансформацій, репрезентує низку варіацій фемінності, спрямованих на подолання негативних гендерних стереотипів.

Проведене дослідження дозволило виділити основні напрями трансформації гендерних стереотипів фемінності: 1) вектор тілесності як соціокультурного конструкту (проблематика сексуальності, стандартів краси, жіночого здоров'я, гендерних девіацій); 2) вектор соціальних (гендерних) ролей; 3) вектор смислового поля Вона/Війна (арт-практики, що з'явилися після 24 лютого 2022 р.). Виявлено, що найбільш провокативний та дискусійний характер зберігає за собою проблемне поле жіночої тілесності та сексуальності, що зумовлено низкою історико-культурних причин. Феміністичні наративи в мистецтві артикулюються через риторику протесту або риторику «позитивного прикладу». В останні роки до цього додається «риторика різноманіття», що виявляється у прагненні встановити різноманітність гендерних моделей в якості нової культурної норми.

Звичайно, суто феміністичне сприйняття гендерних трансформацій – це лише одна складова рефлексії над гендерною проблематикою у сучасній українській культурі. У порівнянні з цим, питання трансформації гендерних стандартів маскулінності не лише у феміністському, а в мистецтві загалом виявляються менш висвітленими у вітчизняній культурології та потребують подальшого дослідження.

Дослідження гендерних реалій в українському соціумі, їхнє зіставлення із світовими гендерними процесами, відкриває шлях до прогнозування подальших соціокультурних трансформацій в українському соціумі.

Список використаної літератури

1. Долеско С. В. Мистецький образ українського народного костюма в жанровому портреті українських художників (Російсько-українська війна 2022 р.). *Мистецтвознавчі зап.: зб. наук. пр.* 2022. Вип. 41. С. 40-47.
2. Злобіна Т. Битва за смисли: як жіноче мистецтво змінює світ. *Korydor. Журнал про сучасну культуру*. 2016. URL: <http://www.korydor.in.ua/ua/equality/bytva-za-smysli-yak-zhinoche-mystetstvo-zmiiyuye-svit.html> (дата звернення: 24.09.2022).
3. Копилова Н. О. Гендерні інверсії у сучасних практиках моди (український досвід). *Українська культура: минуле, сучасне шляхи розвитку. Культурологія*. Рівне : РДГУ, 2021. Вип. 39. С. 153-158.
4. Копилова Н. О. Еволюція гендеру: проблематизація гендерних інверсій: дис... канд. культурології: 26.00.01 / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2021. 241 с.
5. Кравчук Ю. Публічний вимір приватного досвіду: виставка «Материнство» *Політична критика*. 2015. URL: <https://politikrytyka.org/2015/05/06/publichnyj-vymir-privatnogo-dosvidu-vystavka-materynstvo/> (дата звернення: 30.09.2022).
6. Мельник Т. Постає жінки в сучасному візуальному мистецтві України. *Зб. наук. пр. «Сучасне мистецтво»*. 2019. № 15. С. 145-148.
7. Словник гендерних термінів: уклад. Шевченко З. В. Черкаси, 2016. URL: <http://a-z-gender.net/ua/> (дата звернення: 23.09.2022).
8. Чапелик О. В. Мистецька візуальність: Відображення гендерної проблематики в українському сучасному мистецтві. *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія*. 2009. Вип. 6. С. 399-410.
9. Чому в українському мистецтві є великі художниці / авторка-упоряд. К. Яковленко. Київ : Publish Pro, 2019. 224 с.
10. Bauman Z. (2003) *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds* Wiley, Cambridge : Polity Press. 176 p.

11. Martsenyuk T. (2008) Gender Research in Sweden: Plurality of Concepts (Y. Hirdman vs. P. Delos Reyes). *Lyčijų studijų sirtirymai (Gender Studies and Research)*. № 5. P. 104-108.
12. Mili A. (2009) Gender Standards vs. Democratic Standards: Examples and Counter Examples. *Journal of International Women's Studies*. 11 (2). P. 100-120.
13. Pollock G. (1995) *Beholding Art History: Vision, Place and Power. Vision and textuality*. Duke University Press. P. 38-66.
14. Science is She – Girls inspired by science sets sight on scholarship. Unisef Ukraine, 2021. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en> (дата звернення: 2.10.2022).

References

1. Dolesko S. V. Mystetskyi obraz ukraïnskoho narodnoho kostiuma v zhanrovomu portreti ukraïnsky khkhudozhnykiv (Rosiïsko-ukraïnska viïna 2022 r.). *Mystetstvoznavchi zapysky: zb. nauk. pr.* 2022. Vyp. 41. S. 40-47.
2. Zlobina T. Bytva za smysly: yak zhinoche mystetstvo zminiue svit. *Korydor. Zhurnal pro suchasnu kulturu*. 2016. URL: <http://www.korydor.in.ua/ua/equality/bytva-za-smysli-yak-zhinoche-mystetstvo-zmiiyuye-svit.html> (data zvernennia: 24.09.2022).
3. Kopylova N. O. Genderni inversii u suchasnykh praktykakh mody (ukraïnskyi dosvid). *Ukraiïnska kultura: mynule, suchasne shliakhy rozvytku. Kulturolohiia*. Rivne, 2021. Vyp. 39. S. 153-158.
4. Kopylova N. O. Evoliutsiia genderu: problematyziatsiia gendernykh inversii: dys... kand. kulturolohiï: 26.00.01 / Natsionalna akademiia kerivnykh kadrov kultury i mystetstv. Kyiv, 2021. 241 s.
5. Kravchuk Yu. Publichnyi vymir pryvatnoho dosvidu: vystavka «Materynstvo» Politychna krytyka. 2015. URL: <https://politykrytyka.org/2015/05/06/publichnyj-vymir-pryvatnoho-dosvidu-vystavka-materynstvo/> (data zvernennia: 30.09.2022).
6. Melnyk T. Postat zhinky v suchasnomu vizualnomu mystetstvi Ukraïny. *Zbirnyk naukovykh prats «Suchasne mystetstvo»*. 2019. № 15. 145-148.
7. Slovník gendernykh terminiv: uklad. Shevchenko Z. V. Cherkasy, 2016. URL: <http://a-z-gender.net/ua/> (data zvernennia: 23.09.2022).
8. Chapelyk O. V. Mystetska vizualnist: Vidobrazhennia hendernoi problematyky v ukraïnskomu suchasnomu mystetstvi. *MIST: Mystetstvo, istoriia, suchasnist, teoriia*. 2009. Vyp. 6. S. 399-410.
9. Chomu v ukraïnskomu mystetstvi e velyki khudozhnytsi / avtorika-uporiadnytsia K. Yakovlenko. Kyiv : PublishPro, 2019. 224 c.
10. Bauman Z. (2003) *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds* Wiley, Cambridge : Polity Press. 176 p.
11. Martsenyuk T. (2008) Gender Research in Sweden: Plurality of Concepts (Y. Hirdman vs. P. Delos Reyes). *Lyčijų studijų sirtirymai (Gender Studies and Research)*. № 5. P. 104-108.
12. Mili A. (2009) Gender Standards vs. Democratic Standards: Examples and Counter Examples. *Journal of International Women's Studies*. 11 (2). P. 100-120.
13. Pollock G. (1995) *Beholding Art History: Vision, Place and Power. Vision and textuality*. Duke University Press. P. 38-66.
14. Science is She – Girls inspired by science sets sight on scholarship. Unisef Ukraine, 2021. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en> (дата звернення: 2.10.2022)

GENDER VARIATIONS OF FEMININITY IN CONTEMPORARY UKRAINIAN ART PRACTICES

Kopylova Nadiia – Candidate of Cultural Studies,

Senior lecturer of the Department of Fine Arts,

Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture

This article analyzes gender representations of femininity in the practices of «women's art» of the last decade. Art always reflects social processes, mental guidelines and moods of society. It has been established that contemporary Ukrainian art is under the influence of global gender trends. The conducted analysis revealed the main directions of transformation of the female gender stereotypes: 1) the vector of corporeality as a sociocultural construct, 2) the vector of social (gender) roles, 3) the vector of the semantic field She/War (art practices that appeared after February 24, 2022). The article revealed that gender realities in the Ukrainian sociocultural space have some specificity compared to Western European experience of gender transformations.

Key words: gender, femininity, «women's art», art practices, gender stereotypes, gender roles, gender inversions, corporeality.

GENDER VARIATIONS OF FEMININITY IN CONTEMPORARY UKRAINIAN ART PRACTICES

Kopylova Nadiia – Candidate of Cultural Studies,

Senior lecturer of the Department of Fine Arts,

Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture

The aim of the article is to identify and analyze the main directions of gender to identify and analyze the gender variations of femininity in modern artistic practices, created by Ukrainian women-artists in contrast to «traditional» masculine strategies in art. The variability of femininity as a gender and cultural construct in art practices will allow tracing certain vectors of gender transformations in today's Ukrainian culture.

Methodology of the research. The culturological research has a complex interdisciplinary nature, which allows to highlight the peculiarities of gender transformations in Ukrainian art practices. Gender analysis made it possible to identify ways of problematizing gender variations of femininity in women's art, their correlation with gender trends of Western European culture. The use of a semiotic approach made it possible to analyze representations of femininity in art practices, to investigate their semantic and pragmatic aspects. With the help of content analysis, the reception of gender transformations in media was investigated.

Result. Ukrainian visual art is a space for reflection on gender and a tool for the articulation of gender transformations in today's culture. Art practices are a sensitive area in relation to general cultural trends, while other spheres of Ukrainian culture are more influenced by gender tradition.

For centuries, masculine gender narratives have been normative in art. Today women artists face the task of developing new creative strategies and new gender representations of femininity aimed at overcoming negative gender stereotypes. The conducted research made it possible to identify the main directions of transformation of female gender stereotypes: 1) the vector of corporeality as a socio-cultural construct (problems of sexuality, beauty standards, women's health, gender deviations, etc.); 2) vector of social (gender) roles; 3) vector of the meaning field of She/War (art practices that appeared after February 24, 2022). The feminist narratives in art of the last years are using the «rhetoric of diversity». Such a concept manifests itself in the intention to establish a diversity of gender models as a new cultural norm.

The scientific novelty. The main vectors of gender variations of femininity in contemporary practices of women's art are identified and classified. This principle can be applied to the analysis of gender transformations in other sociocultural practices. The study of gender variability in the cultural dimension enriches the problematic field of domestic cultural studies.

Practical value. The results of the conducted research are of practical value for curators of contemporary art exhibitions, art critics, organizers of public lectures or discussions on the problems of actual art practices. Also, the questions discussed in the article are relevant for other workers in the sociocultural sphere (organizers of lectures on gender history, gender equality, etc.).

Key words: gender, femininity, «women's art», art practices, gender stereotypes, gender roles, gender inversions, corporeality.

Надійшла до редакції 1.11.2022 р.

УДК 130.2:792.82

КУЛЬТУРОТВОРЧА ОПТИКА У ДОСЛІДЖЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ «КИЇВ МОДЕРН-БАЛЕТУ»

Соловйова Ірина В'ячеславівна – викладач

кафедри хореографічного мистецтва, аспірантка,

Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ,

<https://orcid.org/0000-0003-4758-0906>

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi43.582>

aniri7434@gmail.com

Доведено правомірність дослідження діяльності «Київ модерн-балету» в оптиці культуротворення. Зазначено, що культуротворча спрямованість хореографічного мистецтва є важливою для людського буття у новій культурній ситуації постіндустріальної доби. Наголошено, що «Київ модерн-балет» вийшов за межі вузькофахового субкультурного простору, входить до феноменів сучасної української культури; балетні вистави театру відбивають не лише оригінальні творчі рішення, світоглядні установки авторів, рівень розвитку постановочних та виконавських технологій тощо, а й стають артефактами, що акумулюють культурні патерни, виступають культурним документом доби.

Ключові слова: культуротворення, Київ модерн-балет, українська культура, балет, хореографія.

Постановка проблеми. Серед основних напрямів культуротворчої діяльності в українському суспільстві, як-от релігійній, науковій, освітній та ін., важливе місце посідає мистецький. Культура в усі часи стає ареною зіткнення старого і нового; не є виключенням й останні два десятиліття. Саме у мистецтві (художній творчості), як специфічній сфері людської діяльності, відбуваються найвиразніші метаморфози, що відбивають поступ новітніх тенденцій у культурі. Тому дослідження, присвячені сучасним феноменам українського мистецтва, до яких відносимо творчість «Київ модерн-балету», важливі для вітчизняної культурології.

Створення нових мистецьких форм, популяризація різних видів художньої творчості, багатий репертуар, масштабна гастрольна практика, інтегрування театру у різні сфери культурно-мистецького життя, потужні творчі позиції художнього керівника колективу Р. Поклітару сприяють популяризації як «Київ модерн-балету», так і сучасної хореографії загалом, дають підстави розглядати цей театр як феномен культури в аспекті культуротворення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Масштабність діяльності «Київ модерн-балету» та його засновника, балетмейстера та художнього керівника Р. Поклітару зумовлює інтерес до них дослідників,